

MILLIY QOSIQLARDI OQITIW PROCESSINDE ZAMANAGÓY TEKNOLOGIYALARDAN PAYDALANIW SHEBERLIGI

Kudaybergenov Nursultan Paxratdin uli

Qaraqalpaqstan Respublikası Nókis qalası.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11164175>

Anotatsiya. Bul maqalada milliy qosıqlardı oqıtıw processinde zamanagóy texnologiyalardan paydalanıw sheberligi, jıraw-baqı qosıqlarınıń sheńberi haqqında sóz etilgen.

Gilt sózler: Tálım procesi, "Innovaciya", muzıka, kórkem óner, forma hám metodlar.

THE ABILITY TO USE MODERN TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHING NATIONAL LESSONS

Abstract. In this article, the skill of using modern technologies in the process of teaching national spoons, and the skills of jırov-bakhsı spoons are discussed.

Key words: Educational process, "Innovation", music, art history, form and methods.

УМЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАТЬ СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ УРОКОВ.

Аннотация. В данной статье рассматривается умение использовать современные технологии в процессе обучения национальным ложкам, а также навыки владения ложками джиров-бахси.

Ключевые слова: Учебный процесс, «Инновация», музыка, искусствоведение, формы и методы.

Tálım procesiniń tiykarǵı tendentsiyalarınan biri oqıtıwda oqıwshınıń oqıw miynetine salıstırǵanda juwapkershiligin asırıwdan ibarat. Oqıwshılardıń dóretiwshilik jumısları oqıwshınıń talabı, beyimligi, qálewin onıń múmkinshiliklerinen keń paydalanıw tiykarında informaciya formasından ilimiy izertlew, oqıtıwdıń aktiv metod hám formalarına ótiwdi, basqasha etip aytqanda "erkin dóretiwshilik jantasıwnı" názerde tutadı. Bul bolsa, jámiyettiń zamanagóy oqıtıwshı shaxsına qoyatuǵın talapları, tálım alıwshınıń muzikalıq qábileti, ayırıqsha individual qásiyetleri hám qızıǵıwshılıqlarınan kelip shıǵıp tálım procesin shólkemlestiriwde innovaciyalıq jantasıw mashqalasın júzege keltiredi. Sol orında innovaciyanıń túrli táriyplerine toqtalıp óteylik.

"Innovaciya" (jańalıq) sózliklerde hám entsiklopediyalarda túrlishe aytladı. Mısalı, "innovatsiya" (latinsha inovatis) - jańalıq, jańa tártip qaǵıyda, ózgeris degen mánisti ańlatadı.

Innovaciya qanday da bir jańa zat, tártip-qaǵıydanıń kiritiliwin ańlatıp, ol latin tilinen kelip shıqqan: in-novis-jańa hám jańalanıw, jańalıq, ózgeriwdi ańlatadı. "Jańalıq" termini jańalıq, jańalanıw retinde ańlatadı. Jańalıq bul texnikalıq, texnologiyalıq oylap tabıw hám tabıslardan ámeliy paydalanıw bolıp tabıladı. Ol (innovatsiya) pedagogikalıq kategoriya retinde tálimge jańalıq kirgiziwdi ańlatadı. Jańalıq kóbinese jańa metod, usıl, qural, jańa koncepciya, programma sıyaqlılardı hám de olardı qollaw bolıp tabıladı. "Jańalıq" termin retinde tálimdi modernizaciyalaw yamasa zamanagóylestiriw túsiniǵi mánisin bildiredi. Kópshilik tariylerde jańalıq ózgeriwdi ańlatadı, degen pikir joqarı turadı.

Ulıwma orta bilim beriw mektepleri hám balalar muzıka kórkem óner mektepleriniń pedagogikalıq sheriklik iskerligi monitoring jaslardı ruwxıy-etikalıq tárbiyalaw jumısların jáne de jetilistiriw, áwele, sherikliktiń qatar pedagogikalıq principlerge ámel qılıwdı talap etedi: yaǵnıy,

- ruwxıy hám fizikalıq salamat áwladtı tárbıyalaw mazmunı, forma hám metodları, pedagogikalıq-psixologiyalıq shárt-shárayatları, faktorları, quralların óz-ara sheriklik kózqarasınan tańlaw ;
- tárbıya baǵdarları, shaxsta qalıplestiriliwi kerek bolǵan páziyletler kriterya anıqlaw hám soǵan jóneltirilgen tárbıyalıq ilajlardı ámelge asırıw;
- tárbıya forması, metodı hám qurallarınıń shaxs jası hám psixologiyalıq qásiyetlerine sáykesligi;
- barkedamal áwlad tárbıyasında teoriya menen ámeliyattıń birligi, tálim-tárbıya processinde jańa informaciya texnologiyasınan ónimli paydalanıw ;
- tálim shólkemi, shańaraq, puqaralıq jámiyeti institutları sherikligindegi birden-bir maqset, tárbıyaǵa siyasiy gruppalasqan jantasıw ;
- barkedamal áwlad tárbıyasına pánler integraciyası tiykarında jantasıw ;
- tárbıya procesin shólkemlestiriwde jalǵız, gruppalı, jámáátlik ilajlar ótkeriw arqalı shaxs aktiv bos waqıttı shólkemlestiriw;
- tárbıyalıq jumıstı shólkemlestiriwde ideologiklik, ilimiylik, turmıslıq, jeke juwapkerlik;
- barkedamal áwladqa tálim hám tárbıya beriwde ata-ana, tárbıyashi-oqıtıwshı, jámiyetshiliktiń tárbıyalıq - bilimlendiriwge tiyisli jumısı hár bir obyekttiń aktiv qatnasıwın támiyinlewge xızmet etiwı;
- social mútajlik, shańaraq aǵzalarınń talapları, region hám de aymaqtıń máplerin inabatqa alǵan halda tárbıyaǵa pútin jantasıw;
- tárbıya procesin ulıwma insanıylıq hám milliy qádiriyatlar ortaqlıǵında shólkemlestiriw;
- úzliksiz tálim sistemasında tálim-tárbıya procesin shólkemlestiriwde tálim shólkemi xarakterin inabatqa alıw hám basqalardan ibarat esaplanadı. Jaslardı tálim mákemeleri hám jámiyetshilik shólkemleri sherikliginde ruwxıy-etikalıq tárbıyalawda innovciyalıq pedagogikalıq kommunikativ texnologiyalardan keń paydalanıw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Atap aytqanda, kontinum, prezentaciya, time-menegement, kollokvium, logikalıq maqset: ulıwma bilim beriw mektep muzıka páni oqıtıwshılarınıń kásiplik bilim, kónlikpe hám ilmiy tájriybelerin jańa maǵlıwmatlar, pán hám texnikanıń jańa jetiskenlikleri menen tanıstırıwdı pedagogikalıq texnologiyalar arqalı ámelge asırıw Pänge tiyisli tiykarǵı normativ hújjetler ulıwma bilim beriw mektep muzıka páni oqıtıwshılarına qoyılatuǵın mámleket talapları ulıwma bilim beriw mektepte muzıka pánin oqıtıwdıń Mámleket tálim standartları hám oqıw programmaları Kontseptual komponent mazmun komponenti Ilimiy-metodikalıq jantasıwlar. Kompetenciyalıq, shaxsqa baǵıtlanǵan, ámeliyatqa baǵıtlanǵan.
- Pedagogikalıq principler – Pútinlik, individuallıq, gruppalı, adamgershilik, kórgezbililik principleri.
- Texnologiyalıq komponent – Oqıw programmaları, pánni oqıtıwda pedagogikalıq texnologiyalardıń qollanıwı, lingafon hám texnikalıq qurallardan paydalanıw.
- Sırtqı kórinisler qurallar maqset hám mazmunni belgilew komponenti
- Texnologiyalar metodlar bahalaw qadaǵalaw komponenti Gárezsiz atqarıw Oqıtıwshı qadaǵalawı Dóretiwshilik shınıǵıw, individual atqarıw, gruppalı atqarıw, ansanblya, oyın Muzıka ásbapları, slaydlar, kórgezbili materiallar, oqıw qollanbalar, tarqatpa materiallar Balıq skeleti, Qararlar shejiresi, kishi gruppalarda islew, bumerang texnologiyası, modullı oqıtıw texnologiyası

Baqlaw, sawbet, ameliy, joybarlı, jalgız hám sherikliktegi atqarıw. Óz üstinde islew, shınıgıw, tapsırmalar, onlaw, ameliyatda qóllaw. Qadağalawlar, sherek bahalar, juwmaqlawshı bahalaw, kesellikti anıqlawlaw. analiz, kommunikativ aktivlik, logikalıq jağday jaratıw, Case-study, didaktik oyn hám basqa didaktik interektiv sırtqı kórinisler usılar gápinen bolıp tabıladı. Sonıń menen birge, multimedia resursları, oqıw hám kórkem ádebiyatlar, qanıgelesken súwretler menen bezetilgen gazeta hám jurnallar, oqıw-metodikalıq materiallar, elektron informacion-kommunikaciya texnologiyaları, arnawlı teleradio hám reportajlar, social joybarlar, ilimiy-kópshilikke arnalğan, kórkem hám multiplagacion hám hújjetli filmler, elektron tálim resursları, arnawlı interektiv veb joybarlar, audivizual hám basqa qurallardan sheriklikte ótkeriletuǵın tárbiyalıq ilaj tema mazmunınan kelip shıqqan halda paydalanıladı. Tárbiyalıq ilajlardı ótkeriwde soraw-juwap, kishi gruppalarda islew, gúrriń, davra sawbeti, tartıs, klaster, intellektual hújim hám basqa metodlar unamı nátiyjeler beredi. Tálim mákemeleriniń jámiyetshilik shólkemleri menen sheriklikte júrgizetuǵın ilimiy, teoriyalıq, ameliy xarakterdegi ruwxıy-etikalıq tárbiyalıq jumıslarınıń nátiyjesi nátiyjeliligin pedagogikalıq tárepten úyreniw hám sol tiykarda ámelge asırılauǵın keleshekkegi islerdi proektlestiriw sherikliktiń nátiyjeliligin támiyinlewde zárúrli áhmiyetke iye boladı. Onıń ushın ruwxıy-etikalıq barksamal áwladtı tárbiyalaw jáne onıń nátiyjesin pedagogikalıq hám psixologiyalıq úyreniwdiń arnawlı diagnostika programmasın dúziw;

- metodologik tiykarın anıqlaw ;
- mazmunın hám principlerini belgilew;
- nátiyjeli metodlardı tańlaw ;
- analiz etiw, juwmaq shıǵarıw, usınısı beriw jolların anıq belgilep alıw gerek.

Tálim mákemeleri tárepinen ruwxıy saw, etikalıq pák áwladtı tárbiyalaw nátiyjesi hám kelesinde ámelge asırılshı gerek bolğan tárbiyalıq jumıs mazmunı, forma hám metodların anıqlawda oqıtıwshı -tárbiyashi, tálim shólkemi, puqaralıq jámiyeti institutları, máhelle jámááti, shańaraq aǵzaları, jigitler haqqında qızlar, qızlar haqqında jigitler, átirap daǵı joralar, perzentlerdiń ata-ana, ata-ananıń perzentler, úlkenlerdiń jaslar, jaslardıń úlkenler haqqındaǵı pikirleri shın derek bolıp esaplanadı. (úyreniw maqsettiń qóyılıwǵa qaray ámelge asırıladı, yaǵnıy jalpı hám pútin; tárbiyanıń málim strukturalıq qırı boyınsha (is-háreketi, etika -ádebi, psixologiyalıq qásiyetleri hám t.b); anıq mashqala tiykarında hám de óz-ózin úyreniwden ibarat bolıwı múmkin). Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde jaslar ruwxıy-etikalıq tárbiyalanğan dárejesin úyreniwde maqset hám wazıypalardan, olardıń jas hám psixologiyalıq qásiyetlerinen kelip shıqqan halda metodlardan paydalanıladı: baqlaw, awızsha hám jazba sorawlar, salıstırıwiy analiz, sawbet, tartıs, analiz, sintez, induktsiya, diduktsiya, anıqlawshı hám tárbiyalaytuǵın eksperiment, intervyu, matematikalıq - statistikalıq analiz, retrospektiv úyreniw, mashqalalı jağday jaratıw, óz-ózine, átiraptaǵılar jazba hám awızsha ataq beriw hám basqalar. Sonday etip, ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde ruwxıy -etikalıq tárbiyalaw nátiyjeliligin asırıwda :

- oqıwshılar ózliginde jasırın bolğan muzikalıq qábiletlerdi payda etiw hám rawajlandırıw;
- oqıwshılarda muzikalıq kónlikpelerdi qalıplestiriw, bul kónlikpeler olarda tek ǵana muzıkaǵa tiyisli bilimlerdi tabıslı ózlestiriw múmkinshiligin jaratıp ǵana qalmaq, bálki olardı social turmıs wazıypaların shesha alıwǵa tayarlap barıwı gerek;
- oqıwshılarda muzıkaǵa qızıǵıwshılıq oyatıw, olardı jırlaw, saz ásbapları shertiwge salıstırǵanda qızıqtırıw ;

- muzika oqıtıwshı pútkil pedagogikalıq - psixologiyalıq qurallardı qollağan halda oqıwshılardı estetik tárbiyalawı kerek. Tek ǵana sonday pútin iskerlik nátiyjesinde oqıwshılar muzika tálimi juwmaǵında muzikalıq aqıl, muzikalıq ań, jırlaw kónlikpesi hám saz ásbapları shertiw sıyaqlı kónlikpelerge iye bolıwı, sonıń menen birge, muzıkaǵa tiyisli túsiniklerdi anıq ańlap jetiwleri múmkin;

- úlgili muzika páni oqıtıwshılarınıń aldınıǵı tájiriybelerin keń ǵalabalastırıw, xalıq muzikasına tiyisli sorawlar boyınsha máslahátlar alıw hám máslahát beriw maqsetinde Ǵalabalıq ashıq onlayn saytlardı jolǵa qoyıw, vebinarlar (vebseminarlar, vebkonferenciya, vebdebatlar, veb shaqırıwlar, metodikalıq vebbetler hám t. b.), internet tarmaqlarında «Muzika álemine sayaxat» arnawlı saytları shólkemlestiriw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Biz izertlew maydanınan alıp barǵan baqlawlarımızdan kelip shıqqan halda oqıwshılardı qaraqalpaq milliy qosıqlar hám baqsıshılıq dástanların tańlawda tómendegilerdi zárúr dep esapladıq :

- oqıwshılar ushın saylanatuǵın qaraqalpaq milliy qosıqlarhám baqsıshılıq dástanları olardıń jas ózgeshelikine uyqas bolıwına erisiw;

- qaraqalpaq milliy qosıqlar hám baqsıshılıq dástanları haqqında izbe-izlik tiykarında úzliksiz tárzde mektep sabaqlıqlarına maǵlıwmatlar kirgiziw hám de atqarıw qılıw jolların úyretiwdi jolǵa qoyıw ;

- qaraqalpaq milliy qosıqlar hám baqsıshılıq dástanlarına oqıwshılardı ruwxıy -etikalıq tárbiyalaw quralı retinde qaralıp, milliy muzika dástúrleri menen uyqaslastırǵan halda úyreniwdi támiyinlew;

- ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde muzika mádeniyatı sabaqlarında qaraqalpaq milliy muzika dóretpelerin úyretiw processinde qaraqalpaq milliy qosıqlar hám baqsıshılıq dástanların oqıwshı -jaslardıń etikalıq sapaların tárbiyalawdıń nátiyjeli quralı ekenligin esapqa alǵan halda, olardan orınlı paydalanıw sistemasın shólkemlestiriw.

Qaraqalpaq milliy muzikasınıń, atap aytqanda jıraw-baqsı qosıqlarınıń sheńberi shegaralanbaǵan. Olardı úlkenler yamasa balalar qosıqları retinde anıqlama beriw salıstırmalı xarakter kásip etedi. Sonıń ushın qaraqalpaq jıraw -baqsı qosıqları jetkinshekti ruwxıy - etikalıq tárepten qarar taptırıwda úlken pedagogikalıq múmkinshiliklerge iye. Olardı oqıwshılardıń jas qásiyetleri, dúnyaǵa kóz qarası, ruwxıy rawajlanıw dárejesine kóre gruppalaǵan halda, 5-7-klass «Muzika» sabaqlıqlarına kirgiziw tálim processinde oqıwshılardı etikalıq tárbiyalawdıń múmkinshiliklerin keńeytiredi.

Qaraqalpaq baqsıshılıq kórkem óneri úlgileri tema tárepten reńli bolıp 5-7-klass repertuarlarınan orın alǵan, xalqımız jaqsı kórip tuńlaytuǵın namalar júdá kóp. Olardı «Ajiniyaz I-II», «Salı Irak», «Mırzadavlat», «Munajat», «Savti Munajat», «Ufari Munajat», «Ótinish», «Ráhát», «Erejepiy», «Sharof 1-2», «Alıqambar», «Kwsh shınar», «Nawrizi ajam» qoraqpoq xalıq namalarınan «Kunxoja», «Xawij kuyi», «Tarlan», «Jekke basli», «Mıń tumen», «Das nama», «Kirmizi» hám «Siy perde» namaların misal etip keltiriwimiz múmkin.

Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde 6 -klass muzika sabaǵında ótiletuǵın milliy-klassik namalar aldınan ózbek xalıq ásbapları - tanbur, duwtar, ıshek qurtk, nay, shań, sırnay, qaraqalpaq muzika ásbapları - duwtar, qobız, ıshek qurtk, balaman sıyaqlı ásbaplarda atqarıw etilip kelingan.

Sonday-aq, sheńber ásbapında keń tarqalǵan. Álbette milliy sazlar jalǵız atqarıwshı hám qosılıp shertiw usılında atqarıw etilgen.

Innovciyalıq oqıtıw texnologiyaları tiykarında oqıwshı -jaslardıń ruwxıy -etikalıq pazıyletlerin qáılestiriw metodikası qaraqalpaq xalıq muzıkası úlğileri menen oqıwshılardı tanıstırıw, tálim-tárbiya nátiyjelerin monitoring qılıw, onıń mazmunın jetilistiriw, jumıs forma hám metodların tuwrı tańlawda úlken áhmiyetke iye boladı. Tálimdi shólkemlestiriwdiń tiykarǵı formaları teoriyalıq (lekciya) hám ámeliy shınıǵıwları óz ishine aladı. Lekciya shınıǵıwları B. Blum taksonomiyasiga muwapıq oqıwshılardıń biliw hám túsiniw jaǵdayı menen baylanıslı oylaw dárejesin rawajlandırıwǵa járdem beredi. Kóbinese arnawlı pánler blokındaǵı pánlerdiń teoriyalıq tiykarların ózlestiriw degi qıyınshılıqlar oqıwshılardıń emotsional zorıǵıwın keltirip shıǵaradı.

Bul bolsa olardaǵı muzikalıq tayarlıq dárejesiniń susayishiga alıp keledi. Tórende innovciyalıq texnologiyalar járdeminde muzıka sabaqların shólkemlestiriw maydanınan úlğiler keltiremiz.

REFERENCES

1. Жапақов.Н. Мámбетов Қ., Султанов Қ., Кáримов А. «Қарақалпақ áдебияты тарийхы». «Қарақалпақстан» Нókис 1983.
2. Ишмухамедов Р.Ж. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2004, 2008 (қайта нашр).
3. Ибрахимов А, Садиров Ж, Тажетдинова С «Музыка 7-класс ушын сабақлық» қайта исленген хám толықтырылған қарақалпақша басылыўы. Ғафур Ғулам атындағы баспа-полиграфиялық дөретиўшилиқ уйи. Ташкент – 2017.
4. Лосев А.Ф Музыка как предмет логики. – М.:Искусство, 1990.
5. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511.
6. Tajimuratova S. BASQARIW DÁREJESIN ILIMIY DÁREJEDE RAWAJLANDIRIW //NRJ. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 24-27.
7. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511.
8. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.
9. Тажимуратова Ш. С. САЊАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. – 2023.
10. Shaxnoza T., Rayxan K. JOYBARLARDIՆ SHÓLKEMLESTIRIWSHI STRUKTURALARI //NEW RENASSAINCE CONFERENCE. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 124-128.